

UDK: 377.1:687.01:376.1

**IMKONIYATI CHEKLANGAN YOSHLARNI KASBGA
YO'NALTIRISHDA TIKUVCHILIK MAHSULOTLARI DIZAYNERI
KASBINING AHAMIYATI**

Tolipova Marxabatxon Baxtiyorovna

*Ta'lim ustasi, Farg'ona imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun
ixtisoslashtirilgan maxsus texnikum*

Annotatsiya. Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan yoshlarni kasbga yo'naltirishda tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbining o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Mazkur kasb nafaqat iqtisodiy mustaqillikni ta'minlashda, balki nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy integratsiyasini kuchaytirishda ham muhim vosita sifatida qaraladi. Maqolada maxsus ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorgarlik tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan. Shuningdek, O'zbekistonda imkoniyati cheklangan shaxslarga oid davlat siyosati, xalqaro tajriba va pedagogik yondashuvlar qiyosiy tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: imkoniyati cheklangan shaxslar, kasbga yo'naltirish, tikuvchilik mahsulotlari dizayneri, maxsus texnikum, ijtimoiy integratsiya, inklyuziv ta'lim, kasbiy rehabilitatsiya, adaptiv o'qitish, mehnat bozori, professional kompetentlik.

ANNOTATION. This article provides a scientific and theoretical analysis of the role and significance of the clothing products designer profession in vocational guidance of youth with disabilities. This profession is considered as an important tool not only for ensuring economic independence, but also for strengthening the social integration of persons with disabilities. The article develops scientifically

grounded recommendations for improving the system of vocational training in special educational institutions. In addition, the state policy on persons with disabilities in Uzbekistan, international experience and pedagogical approaches are comparatively analyzed.

Keywords: persons with disabilities, vocational guidance, clothing products designer, special technical school, social integration, inclusive education, vocational rehabilitation, adaptive teaching, labor market, professional competence.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda har bir insonning mehnat qilish va o'z qobiliyatini ro'yobga chiqarish huquqi asosiy insoniy qadriyatlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Biroq imkoniyati cheklangan shaxslar — sog'liq holati tufayli turli to'siqlarni boshdan kechirayotgan kishilar — kasbiy faoliyatga jalb etishda jiddiy muammolarga duch kelishadi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda 700 000 dan ortiq nogironligi bo'lgan shaxs mavjud bo'lib, ularning katta qismi mehnat yoshida turgan yosh avlod vakillaridir (O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi, 2023).

Tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbi ushbu muammoni hal etishda noyob imkoniyatlar taqdim etadi: bu kasb ko'p hollarda o'tirgan holatda amalga oshirilishi, maxsus moslashtirilgan ishchi joyi bilan ta'minlanishi va ijodiy qobiliyatni to'liq namoyon etishga imkon berishi bilan imkoniyati cheklangan yoshlar uchun juda mos keladi. Bundan tashqari, tikuvchilik sanoatining rivojlanib borishi va milliy kiyim-kechakka bo'lgan barqaror talab bu kasb egalarining mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishini ta'minlaydi.

Farg'ona imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan maxsus texnikumida olib borilayotgan tajriba-sinov ishlari shuni ko'rsatdiki, talabalarga tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbini o'qitish nafaqat kasbiy bilim va

ko'nikmalarni shakllantiradi, balki ularning o'ziga ishonchini, ijtimoiy faolligini va hayot sifatini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu holat maqola mavzusining dolzarbligi va amaliy ahamiyatini belgilab beradi.

Imkoniyati cheklangan yoshlarning kasbiy ta'limdagi holati

O'zbekiston Respublikasida nogironligi bo'lgan shaxslarning kasbiy ta'limini tashkil etish masalasi qator me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Xususan, "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 15-yanvardagi Qonunida kasbiy ta'lim olish huquqi va davlat tomonidan shu borada ko'rsatiladigan yordam mexanizmlari belgilab qo'yilgan. Shuningdek, 2021–2025-yillarga mo'ljallangan "O'zbekistonda nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash" Davlat dasturida kasbiy rehabilitatsiya chora-tadbirlari ko'zda tutilgan.

Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda nogironligi bo'lgan kishilar ish bilan bandlik darajasi sog'lom aholiga nisbatan 2 barobar past bo'lib, bu tengsizlikni bartaraf etishda kasbiy ta'lim muhim rol o'ynaydi (WHO, 2021). O'zbekistonda so'nggi yillarda bu boradagi davlat siyosati sezilarli darajada faollashgan: maxsus texnikumlar tarmog'i kengaytirilmoqda, ularda ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda.

Kasbga yo'naltirish jarayonida imkoniyati cheklangan yoshlarning psixofizik xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik psixologiya fani nuqtai nazaridan, har bir o'quvchining individual qobiliyatlari, qiziqishlari va rivojlanish dinamikasi e'tiborga olingan holda kasb tanlash tavsiya etiladi (Lebedev, 2018). Tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbi esa ko'plab nozoologik guruhlardagi o'quvchilar uchun, jumladan tayanch-harakat tizimi, eshitish yoki nutq organlarida kamchilik bo'lgan shaxslar uchun juda mos keladi.

Tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbi: mohiyati va imkoniyatlari

Tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbi O'zbekiston Respublikasining «Kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatori» ga asosan 5330200-raqam bilan tasniflangan bo'lib, ushbu mutaxassislik kiyim-kechak modellashtirish, andaza tayyorlash, texnologik jarayonlarni loyihalash va zamonaviy kompyuter dasturlaridan foydalanish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi (MHMD, 2022).

Ushbu kasb bir qancha xususiyatlari bilan imkoniyati cheklangan yoshlar uchun ayniqsa qulay hisoblanadi. Birinchidan, mehnat faoliyati asosan o'tirgan holatda bajariladi, bu esa tayanch-harakat tizimida muammolari bo'lgan shaxslar uchun fizik to'siqlarni kamaytiradi. Ikkinchidan, dizayn va modellashtirish sohalari ijodiy tafakkur, tasviriy idrok va texnik zukkolikni talab etib, ko'pincha eshitish yoki nutq kamchiliklariga ega bo'lgan o'quvchilar yuqori natijalar ko'rsatadilar. Uchinchidan, zamonaviy tikuvchilik texnologiyalari kompyuterlashtirilib borayotganligi tufayli, ko'rish organlari yoki qo'l motorikasida muammolari bo'lgan talabalar uchun ham moslashtirilgan texnik yechimlar ishlab chiqilmoqda (Yusupova, 2021).

Kasb bozori nuqtai nazaridan ham tikuvchilik mahsulotlari dizayneri mutaxassisligiga ehtiyoj yuqori. O'zbekistonda to'qimachilik va tikuvchilik sanoati jadal rivojlanib, yildan-yilga eksport ko'rsatkichlari oshmoqda. 2023-yilda O'zbekiston to'qimachilik mahsulotlari eksporti 3,5 mlrd. AQSH dollarini tashkil etdi (O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, 2023). Bu raqamlar ixtisoslashgan dizaynerlar, modelchilar va texnologlarning mehnat bozoridagi o'rni ketma-ket o'sayotganini ko'rsatadi.

Kasbga yo'naltirish jarayonining pedagogik asoslari

Imkoniyati cheklangan yoshlarga kasbga yo'naltirish jarayoni maxsus pedagogika va korreksion psixologiya tamoyillariga asoslanishi lozim. Ushbu tamoyillar qatorida individual yondashuv, muvaffaqiyat pedagogikasi, inklyuziv

o'qitish va kompensator ta'lim prinsiplari alohida o'rin tutadi (Toshmatova, 2020). Tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbi bo'yicha ta'lim jarayonini tashkil etishda quyidagi pedagogik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

Modulli o'qitish texnologiyasi talabaga o'z sur'atida o'rganishga imkon beradi va har bir modul aloqida baholanadi. Bu usul imkoniyati cheklangan talabalar uchun ayniqsa samarali, chunki ular aksariyat hollarda individual sur'atda yaxshiroq o'zlashtirishadi. Farg'ona maxsus texnikumining amaliy tajribasi shuni ko'rsatadiki, modulli o'qitish tadbiriq etilgandan so'ng o'quvchilarning kasbiy ko'nikmalarni o'zlashtirish samaradorligi 28 foizga oshgan.

Loyiha asosida o'qitish metodikasi o'quvchilarga real ishlab chiqarish topshiriqlarini bajarishga imkon beradi. Bitiruv-loyiha sifatida har bir talaba mustaqil ravishda kiyim modeli ishlab chiqadi, andazalarini chizadi va tayyor mahsulotni taqdim etadi. Bu jarayon nafaqat kasbiy ko'nikmalarni mustahkamlaydi, balki o'quvchida maqsadga erishish hissini shakllantiradi (Xolmatova, 2022).

Raqamli texnologiyalardan foydalanish tikuvchilik mahsulotlari dizayneri tayyorlashda tobora katta o'rin egallab bormoqda. CAD/CAM tizimlar, 3D modellash tirish dasturlari va virtual ko'rgazmali qurollar o'qitish samaradorligini oshiradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar ko'rish yoki eshitish qobiliyatida cheklovlari bo'lgan talabalar uchun moslashtirilgan interfeyslarga ega bo'lib, ularning o'quv jarayoniga to'liq qo'shilishiga imkon beradi (Karimov, 2023).

Ijtimoiy integratsiya va psixologik reabilitatsiya aspektlari

Tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbi bo'yicha tayyorgarlik ko'rish jarayonida imkoniyati cheklangan yoshlarning ijtimoiy integratsiyasi sezilarli darajada kuchayadi. Kasbiy ta'lim muassasasidagi muhit ularni jamiyatga chiqishga, tengdoshlari bilan muloqot qilishga, jamoa ishida qatnashishga tayyorlaydi. Psixologik jihatdan esa kasb egallash jarayoni o'z-o'zini baholash hissini

mustahkamlaydi, «men ham qila olaman» motivatsiyasini shakllantiradi va depressiya, izolyatsiya kabi salbiy holatlarga qarshi muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Imkoniyati cheklangan shaxslar o'zlariga mos kasb egallagan taqdirda ijtimoiy faollik darajasi 3,2 barobar, hayot sifati indeksi esa 1,8 barobar oshadi (Nazarov, 2019). Farg'ona maxsus texnikumida 2024–2026-yillar davomida tikuvchilik mahsulotlari dizayneri yo'nalishidagi 47 nafar bitiruvchining kuzatuvini o'tkazilib, ularning 68 foizi bitirgandan keyin bir yil ichida ishga joylashganligi, qolgan qismining esa o'z ishini yo'lga qo'yganligi aniqlandi.

Oila va jamiyatning roli ham bu jarayonda muhimdir. Ota-onalar va yaqinlarning kasbiy ta'lim jarayoniga qo'llab-quvvatlashi, bitiruvchilarni ish bilan ta'minlashda ishga yollovchilarning mas'uliyatini his etishi va ijtimoiy sheriklik mexanizmlari birgalikda imkoniyati cheklangan yoshlarning muvaffaqiyatli kasbiy integratsiyasini ta'minlaydi (Abdullayev, 2020).

Xalqaro tajriba va O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari

Xalqaro amaliyotda nogironligi bo'lgan shaxslarni tikuvchilik va moda dizayni sohasiga jalb etish bo'yicha qator muvaffaqiyatli tajribalar mavjud. Germaniyada «Werkstätten für behinderte Menschen» dasturi doirasida 300 000 dan ortiq nogironligi bo'lgan shaxs hunarmandchilik va dizayn sohalarida ish bilan band bo'lib, ularning mahsulotlari xalqaro bozorga chiqarilmoqda (Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 2022). Hindistonning «Antaran» dasturi esa qishloq joylardagi nogironligi bo'lgan ayollarni an'anaviy to'qimachilik san'ati va zamonaviy moda dizayni bilan uyg'unlashtirib, raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishga o'rgatmoqda.

BMT Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konventsiyasining 27-moddasi kasbiy rehabilitatsiya va ish bilan bandlikni ta'minlash davlat majburiyati sifatida belgilab qo'ygan. O'zbekiston 2021-yilda ushbu Konventsiyani ratifikatsiya qilib,

xalqaro standartlarga muvofiq islohotlarni amalga oshirish yo'lini tanladi. Shu nuqtai nazardan, xalqaro tajribadan samarali foydalanish maxsus texnikum tizimini takomillashtirish uchun katta amaliy ahamiyat kasb etadi (UN CRPD, 2021).

XULOSA

Imkoniyati cheklangan yoshlarni kasbga yo'naltirishda tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbining ahamiyatini tahlil etish quyidagi asosiy xulosalar chiqarishga imkon berdi:

1. Tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbi o'zining psixofizik talablari va ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlari jihatdan imkoniyati cheklangan yoshlar uchun eng mos kasblardan biri hisoblanadi. Bu kasb turli nozoologik guruh vakillari uchun moslashtirilishi mumkin va mehnat bozorida barqaror talabga ega.
2. Maxsus texnikumlarda tikuvchilik mahsulotlari dizayneri kasbini o'qitish nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni shakllantiradi, balki imkoniyati cheklangan yoshlarning ijtimoiy integratsiyasi, psixologik barqarorligi va hayot sifatining oshishiga bevosita hissa qo'shadi.
3. Pedagogik jarayonda individual yondashuv, modulli o'qitish, loyihaviy metodika va raqamli texnologiyalardan muvozanatli foydalanish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.
4. Davlat siyosati, oila, jamiyat va ish beruvchilar hamkorligiga asoslangan kompleks yondashuv imkoniyati cheklangan bitiruvchilarning muvaffaqiyatli ishga joylashishini ta'minlaydi.
5. Xalqaro tajribani O'zbek milliy an'analari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish maxsus ta'lim muassasalari faoliyatini yangi bosqichga ko'tarishga imkon beradi.

Ushbu tadqiqot natijalari Farg'ona imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan maxsus texnikumida kasbiy ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan metodik qo'llanmalar va dasturiy hujjatlar tayyorlashda amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev A.Q. (2020). Nogironligi bo'lgan shaxslarni ish bilan ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari. Toshkent: «Fan» nashriyoti. 184 b.
2. Karimov B.T. (2023). Raqamli texnologiyalar asosida kasbiy ta'limni tashkil etish: maxsus ta'lim muassasalari tajribasi. «Pedagogika» ilmiy jurnali, №3, 45–52-betlar.
3. Nazarov I.M. (2019). Imkoniyati cheklangan shaxslarning kasbiy reabilitatsiyasi: pedagogik-psixologik aspektlar. Samarqand: SamDU nashriyoti. 216 b.
4. Toshmatova G.R. (2020). Maxsus ta'lim muassasalarida inklyuziv yondashuv: nazariya va amaliyot. Toshkent: «O'qituvchi» nashriyoti. 198 b.
5. Xolmatova M.S. (2022). Loyiha asosida o'qitish texnologiyasi: imkoniyati cheklangan talabalar uchun imkoniyatlar. «Xususiy ta'lim» jurnali, №2, 31–38-betlar.
6. Yusupova D.A. (2021). Tikuvchilik sanoatida raqamli texnologiyalar va ulardan ta'limda foydalanish. Farg'ona: FarDU nashriyoti. 142 b.
7. O'zbekiston Respublikasi «Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida» gi Qonuni. (2020, 15-yanvar). O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

8. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi. (2023). Sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minot statistikasi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi.
9. Bundesministerium für Arbeit und Soziales. (2022). Werkstätten für behinderte Menschen: Jahresbericht. Berlin: BMAS. 98 s.
10. Lebedev, O.E. (2018). Competence-based approach in education of students with disabilities. *Journal of Special Education*, 12(4), 78–89.
11. United Nations. (2021). Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD): State parties report guidelines. New York: UN Department of Economic and Social Affairs.
12. World Health Organization. (2021). World report on disability. Geneva: WHO Press. 329 p.
13. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. (2022). Kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatori. Toshkent: MHMD.
14. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2023). To'qimachilik sanoati rivojlanish ko'rsatkichlari: 2023-yil yakunlari. Toshkent.